

покликану протистояти свавіллю власників шахт. У цій драмі переплетені детектив і мелодрама, їй притаманна певна епічність, яку підкреслюють довгі операторські плани Джеймса Вонг Хоу і музика Генрі Манчіні – перші репліки у фільмі звучать на 14–15 хвилинах відеоряду.

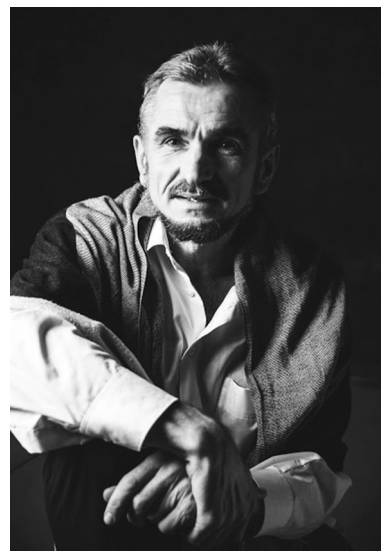
Іншим режисерським і продюсерським фільмом Рітта став «Конрак» (1974) за автобіографічною книгою Пета Конроя «Вода широка» (1972) про вчителя, який потрапляє до школи для афроамериканців у містечку Південної Кароліни і з'ясовує, що діти 12–14 років тут не вміють ні писати, ні читати, розмовляють на місцевому діалекті та вкрай невпевнені у собі, причиною чому є виховні методи адміністрації школи. Пет Конрой, якого діти називають «Конрак», кидає виклик такій системі як учитель.

Далі Мартін Рітт підняв близьку для себе тему голлівудських чорних списків 1950-х рр. у стрічці «Підставна особа» (1976) за сценарієм Волтера Бернстайна, з яким Рітт неодноразово співпрацював. У розріз із квазідокументальною манерою фільмів-розслідувань 1970-х рр., тут обрано класичний спосіб відображення ситуації через призму однієї людини, яка опинилась у складних обставинах. У 1980-х рр. протагоністами фільмів Мартіна Рітта стають жінки – як в історичній ретроспективі доль реальних героїнь («Крос Крік», 1983), так і в сучасних реаліях боротьби за свої права («Норма Рей», 1979). Режисер у цей період звертається також до мелодрам та комедій, а останній знятий ним фільм «Стенлі та Айріс» (1990) з Джейн Фондою і Робертом де Ніро у головних ролях є лебединою піснею Мартіна Рітта, у якій відобразились усі характерні для його творчості риси, щоправда, у перебільшеній формі. Соціальна проблематика на рівні сюжету тут перетримана, а любов майстра до пауз втрачає почуття міри.

Мартін Рітт за свою творчу кар'єру зняв 25 повнометражних кінофільмів, одні з яких отримали визнання, деякі залишились прохідними роботами. Як багато сценаристів, режисерів, акторів його часу, він прийшов у кінематограф з театру і телебачення на хвилі зміни поколінь, йому вдалося сформувати свою впізнавану манеру і залишитись помітним серед потужного кола тогочасних творців кіно. У той час авторський підхід в американському кіно практикувався поряд з продюсерським, і чимало представників його покоління змогли повноцінно реалізуватися. Мартін Рітт запам'ятовується автором соціальних драм, у яких панорамно відображено суспільний психологічний портрет американської історії пізньомодерного часу з їх вузловими проблемами колоніалізму, расизму, зміни поколінь старого Півдня, консервативних засад, класової та гендерної дискримінацій, емігрантських середовищ тощо. Кращі зразки кінодоробку Мартіна Рітта мають зв'язок з літературою не тільки у сенсі сюжетів, а й самого підходу до його розвитку на екрані – це вдумлива дія, що занурює глядача у певний часопростір кінематографічними засобами, це психологія людини/персонажа, природи/пейзажу, соціуму певного середовища у камерній ситуації. Таким є кіно Мартіна Рітта, що стало художнім документом – частиною американської історії ХХ століття.

Відчувати життя тільки через акти творчості. Олег Стефан

Лариса Іванишина

Актор Олег Стефан.
Фото Ольги Дмитрів.

Олег Стефан (н. 28 лютого 1965, Кілія Одеської області) – український актор, педагог, лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка (2006), заслужений артист України (2019). Закінчив Харківський державний інститут мистецтв ім. І. Котляревського у 1989 році. У 1987–1990 та 1991–1996 працював у Харківському театрі ім. Тараса Шевченка. Виставу «Мина Мазайло», дипломну роботу в інституті, побачив Володимир Кучинський і запросив долучитися до щойно організованого Театру-студії, що в подальшому став Львівським театром ім. Леся Курбаса. У 1990–1991 та в 1996–2019 Олег Стефан був актором цього театру. З 2019-го грає у Київському театрі драми і комедії на лівому березі Дніпра. У 1998–1999 роках викладав у студії при театрі ім. Леся Курбаса, у ЛНУ ім. І. Франка – з 2012 по 2017 роки був художнім керівником курсу акторської майстерності. Знімався у фільмах «Такі красиві люди», «Червоний», «Гуцулка Ксеня» та ін.

Олег Стефан – актор, можна сказати, унікальний. Насамперед своїм подвижницьким ставленням до професії, тривалою відданістю одному театру, завдяки якому здобув ім'я, а з іншого боку – своєю міграційністю, мобільністю, яку проявив останніми роками. І в поєднанні цих якостей немає суперечності. Чому – спробуємо пояснити. Отримавши акторську освіту в Харкові, юнак родом із пів-

денної України органічно вписався у мистецьке середовище Львова. Олегові поталанило: він знайшов однодумців, опинившись у керованому Володимиром Кучинським театрі ім. Леся Курбаса, який цілком заслужено можна назвати храмом Мельпомени. Там він пройшов якісну школу камерного, філософського, інтелектуального театру. У знакових виставах «Апокрифи», «Марко Проклятий, або Східна легенда», «Хвала Еросу», «Чекаючи на Году», «Лісова пісня» його гра, як і всього акторського ансамблю, магнетична, внутрішньо наповнена. Вишкіл, який давав керівник театру, тренажі, вплив естетики і стилю Єжи Гротовського – ці складові витворили своєрідність цього театру.

Майстерність актора, помножену на самовідданість у роботі на сцені театру ім. Леся Курбаса, оцінили колеги інших театрів: 1999 року режисер Львівського театру ім. Марії Заньковецької Вадим Сікорський запрошує його в постановку, де задіяні двоє акторів. Олег грає в дуєті з одним із провідних акторів театру Богданом Козаком у першопрочитанні на українській сцені «Загадкових варіацій» Шмітта, що вибудовані на діалогах. Це був потужний дует: віртуозність акторів imponувала глядачам і критикам – вистава була в репертуарі театру 14 років.

Феномен Олега допомагають зрозуміти його розмови з журналістами. Ще дитяча мрія Олега стати актором здійснилася не відразу. Після школи зробив дві спроби вступити у московський навчальний заклад, але обидві – невдалі. Проте за цим нині він не шкодує, навпаки, вважає, що тоді йому пощастило: «Я народився в минулому столітті і вихований у державі, якої уже нема, слава Богу! Минуло достатньо часу, і був сильний удар, коли відбувалося оновлення, очищення, пізнання справжнього, пізнання того, чого тобі не давали знати. І це дуже сильно тебе боліло і вибудовувало. Правда почала до мене стукатися, коли мені було уже 18-20 років, як не дивно, у військах тої країни, якої вже нема. Мені стало щось зрозуміліше, бо я служив у прикордонних військах – спочатку польському, потім іранському»¹.

Професійну освіту Олег Стефан здобув у Харківському інституті мистецтв ім. І. Котляревського, курс майстра Олександра Біляцького, якому безмежно вдячний. Майстер тоді очолював Харківський театр ім. Тараса Шевченка і взяв до трупи театру десять студентів, яких виховував, таким чином омолодивши її. 1989 року зі студентами Біляцький поставив «Мину Мазайла» Миколи Куліша – вистава здобула широкий резонанс. Коли харків'яни гастролювали у Львові, Володимир Кучинський, переглянувши її, запропонував Олегу Стефану долучитися до його щойно створеної Театру-студії, що згодом стала театром ім. Леся Курбаса і де той грав чверть століття.

Як уже згадувалось, Олега запрошували грати в інші львівські театри – тенденція збереглася й донині, після того, як

Олег Стефан в головній ролі у виставі «Король Лір» за В. Шекспіром. Театр драми і комедії на лівому березі Дніпра.

він покинув Львів. 2021 року у Львівському театрі ім. Лесі Українки Стефан зіграв бабу Прісю у виставі за Павлом Ар'є. Про цю роль актор згадував: «Мені спочатку Павло Ар'є її прислав як другові, ніде не посилаючи і не друкуючи, попросив зробити перші читання у Львові». Підхопив цю ідею і втілює режисер Олексій Кравчук. «У нас вийшла хороша робота, побудована на такій любові!.. Не складно зіграти жіночу роль, навівши марафет. Але «фішка» театру полягає у тому, щоб бути переконливим. У пропозиції зіграти бабу Прісю я бачив виклик для себе саме в цьому: наскільки швидко мені зможе повірити глядач, ввійти зі мною в історію і пройти все це з початку до кінця. Це був величезний дарунок, коли вже на перших виставах (треба віддати належне – жінки перші «ведуться», вони відразу тобі довіряють, за ними ідуть чоловіки) я бачив, що на п'ятій хвили зал уже мій»².

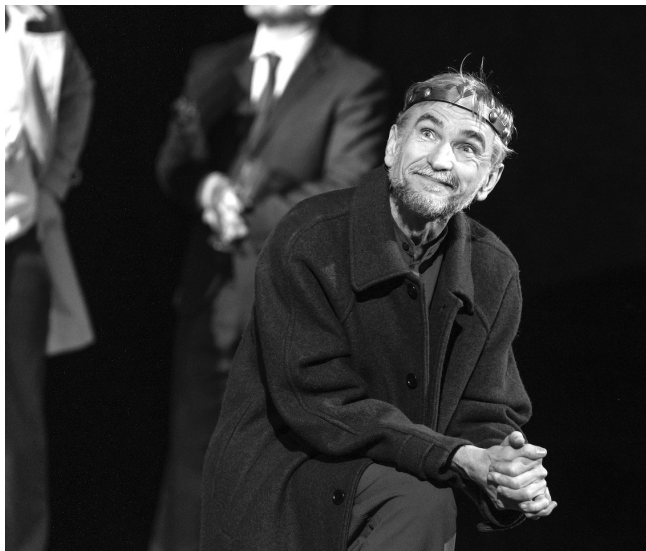
Після Революції Гідності життя почало динамічно змінюватися. Змінювався і театр, відходило щось усталене. Час філософського театру, який спонукав глядача мислити про засадничі речі й осмислювати сенс людського життя, моральні постулати, минав, натомість приходив театр дії. Режисери шукали нові форми. Енергія з площі і вулиць завойовувала сцену – театр намагався документувати реальну дійсність, а також піддавався технічним трансформаціям. Вітер змін не обминув і Олега Стефана: 2019 року він покидає театр ім. Леся Курбаса і приймає запрошення Київського театру драми і комедії на лівому березі Дніпра. «Я досить довго займався філософським театром. Тепер мене більше цікавить документальний, актуальний театр», – пояснив актор свій вибір³.

З 2019 року Олег стає провідним актором енергійного Станіслава Жиркова, режисера, котрий встигав ставити

¹ Пуляєва Людмила. «У другому класі я сказав батькам, що хочу бути актором...» Високий замок, 10.06.2024. <https://wz.lviv.ua/interview/514318-u-drugomu-klasi-skazav-batkam-shcho-khochubuti-aktorom-a-mama-vidpovila-nikoli-u-nashij-rodini-klouniv-nobulo>

² <https://zaxid.net/news/>

³ Сліпченко Катерина. Провідний львівський актор Олег Стефан перейшов до київського Театру на лівому березі. 2019. 9 серпня. <https://zaxid.net/news/>

Олег Стефан у виставі «Король Лір».

в різних театрах, й, овіяний скороспілою славою, очолив Київський театр драми і комедії на лівому березі Дніпра⁴. Важко сказати, що поєднало цих двох, таких різних людей, але Олег відразу включається в роботу і вже того ж року грає в «Альбатросах» за Фредеріком Строппелем (п'єса «З життя корисних копалин», режисер Станіслав Жирков) і трагікомедії «Сімейний альбом» у постановці Маттео Спіацці. 2023 року в нього головна роль у виставі «Намалой мені літак» Еріка-Еммануеля Шмітта (режисер Михайло Урицький).

Вже кілька десятиліть європейський кінематограф і театр порушують проблеми хворих і ситуацій, в які потрапляє людина з важким діагнозом. Віяння дійшло й до нашого театру: 2021 року на сцені Театру драми і комедії з'являється спектакль «Батько» Флоріана Зеллера у постановці Станіслава Жиркова. Режисерсько-акторська співпраця дала позитивний результат, привернувши увагу до важливої теми: деменція як хвороба та випробування. Фахово оцінила складну акторську роботу Олега театральна оглядачка Людмила Олтаржевська: «У цьому реальному/уявному просторі Олег Стефан зіграв людину, яка втрачає себе. І з усіх сил намагається відтермінувати останній день "по цей бік розуму". Згадуючи молодість і кокетуючи з потенційною доглядальницею, вигадуючи, що колись умів добре танцювати, приречено ухиляючись від ляпасів зятя, втягуючи голову в плечі після чергової наче логічної пропозиції доньки, вередуючи, мов дитя, блукаючи залом своїм блаженним безпомічним поглядом, від якого на очі навер-

⁴ В інтерв'ю 2016 року Жирков пояснив свою установку в професії: «Для мене цілком нормально – не триматися за одне-єдине крісло, а конкурувати і рухатися далі. (...) Якщо я вважаю, що зможу керувати театром краще, ніж хтось інший, чому я повинен скромно сидіти збоку, ніяк себе не проявляючи?» Говорив і про акторів: «Якщо ти цікавий і затребуваний артист, то завжди будеш зайнятий. Це ринок – й інакше неможливо!» <https://vgoru.org/novini/my-poteryali-krym-namnogo-ranshe-stas-zhirkov> Ставлення до нього в театральному середовищі controверсійне.

талися сльози. Поведінку героя влучно підтримано художницею костюмів Христиною Корабельниковою: смокінг, халат, піжама, памперс...» За словами актора, ця вистава дає можливість подумати про безцінність кожної хвилини нашого життя, кожної нашої прожитої миті.

З початком повномасштабного вторгнення, в березні 2022 року, Стас Жирков залишає свій київський театр, їде за кордон і ставить у театрах Німеччини. Олег Стефан разом з Дмитром Олійником і німецьким партнером грає в театрі Шаубюне у виставі Жиркова «Озброюючись проти моря лих». У ній ідеться про долю театральних акторів, які пішли захищати Україну. «Ми працювали в середовищі перших акторів, перших режисерів цієї країни, відбулося наше зближення, ознайомлення, їхнє відкриття нас у періоді процесу, їхнє здивування тому, що наші актори володіють професією. Ці повні зали, які ми мали, – неоціненний вклад у нашу перемогу, – я переконаний, тому що Німеччина не мала знання про українську культуру, для них існувала "велика магучая"...» – пояснює актор⁵.

Олег Стефан пишався тим, що йому випала місія бути посланцем українського театру в Берліні.

Настала пора, коли актор паралельно працює не тільки в різних театрах, а й у різних країнах. 2023 року вийшла вистава Тамари Трунової «Ha*1*t», назва якої трансформувалася з назви «Гамлет» (halt німецькою означає «стоп»). Її готували для фестивалю Radar Ost у Берліні, де прем'єра і відбулася. Потім грали в Польщі, в Румунії. За словами Олега, «вистава – про цей "стоп" всього нашого життя, про те, що нам ворог не дав робити, про те, що відбувалося з кожним із нас. Нас шестеро акторів у цій виставі. Навіть не можна сказати, що це гра. Це реально наші історії, рефлексії на все, що відбувалося, зокрема і з нашим внутрішнім станом».

В останні кілька років в українських театрах запанувала мода на Шекспіра і свого роду змагання – хто радикальніше його переінакшить, змінить до невпізнанності? За це беруться переважно молоді амбітні режисери. Схоже, що вони збагнули можливості Олега Стефана і довіряють йому головні ролі у виставах за британським класиком. Минулого року він перевтілювався у Просперо у «Бурі». Вистава «Буря» у Львівському театрі ім. Марії Заньковецької у постановці Оксани Дмитрієвої знайшла відгук у глядачів і театрознавців експериментами, залученням сучасних технологій і відеопроекції. У ній на глядача чекає не тільки інтерпретаційний шквал, а й нецензурщина. Коли актора запитали про ставлення до нецензурних слів у виставі й у театрах загалом, він відповів, що проти цього. Але пояснив засилля такої лексики: «Оксана Дмитрієва давала свободу акторам, виокремила сцени, в яких звучать теми, адекватні теперішньому часу. І на вживання нецензурщини режисерка пішла тому, що це, на жаль, наша

⁵ «Театр існує, щоб пробуджувати наші душі: велике інтерв'ю з актором Олегом Стефаном. 2024. 12.11. <https://kanaldim.tv/teatr-ismuue-shhob-probudzhuvaty-nashi-dushi-aktor-oleg-stefanu-programi-tochka-opory/>

реальність. І вона настільки мене приголомшує так само в житті...

(...) Я все-таки наполягаю на тому, щоб це був вектор вгору. Щоб це прислужилося для того, аби глядач міг зрозуміти: так говорить далеко не освічена кількість людей. І очевидно, цю лайку використовують у виставі ті, хто називаються “слугами”⁶.

В репертуарі багатьох театрів солідне місце посів «Макбет», а в Київському театрі драми і комедії цього року звернулися до «Короля Ліра» з Олегом Стефаном у головній ролі. Поставив її «реформатор» Дмитро Захоженко і для реалізації вистави виділили усього два місяці.

Для актора роль стала несподіванкою: «Я розумів, що поставити такий матеріал протягом двох місяців практично нереально, і коли дізнався, що братиму участь, (...) мав наперед для себе відповісти на кілька запитань. (...) Зокрема – чому людина, яка побудувала успішну країну, виявилась такою глухою щодо лицемірства, і аж настільки не знала, хто є хто в його власній родині. Вистачає розуму на велике і бракує на мале, далеко і короткозорість водночас. Парадокс. Не ідіота же грати?

(...) Відповіді очікували мене зовсім в іншій площині, і стало легше будувати гру, коли вийшов на них. Згоден з тим, що актор має бути адвокатом свого персонажа. Кожен несе в собі свою правду. Адже навіть у того, хто чинить ганебні вчинки, мають бути причини і підстави чинити так, а не інакше. Осільки я актор, то маю знайти те, на чому він, мій персонаж, стоїть, що дає йому бути переконливим, яким би він не був»⁷. В результаті пошуків актор інтерпретував дії персонажа як неадекватні, а його самого – як божевільного.

Постановник же втілює спектакль як деконструкцію тексту. Способи осучаснення твору критики описували не без іронії. Тут «не буде ані середньовічних костюмів, ані класичних декорацій палацу, ані іншого реквізиту, що нагадує про стародавні часи. Навпаки. У кращому випадку в мінімалістичних декораціях ви впізнаєте станцію метро з колонами і графіті. У гіршому вам скажуть, що “тут мала б бути епічна сцена битви з лицарями, мечами і кіньми, але режисер сказав, що коні не помістяться”. Готуйтеся, це гумор. І його в постановці трагедії Шекспіра і театру загалом буде багато. <...> Олег Стефан талановитий, харизматичний і природний у перевтіленні. Божевільний старий, яким він змальовує короля Ліра, викликає жалість, біль, співчуття. <...> Тривалість вистави – 3 години 20 хвилин. Але не кожному режисеру є що сказати глядачеві протягом цього часу»⁸.

Доповнює оцінку Валентина Самченко на сторінках «України молоді»: «Трагедію цього разу, принаймні значну її частину, перетворюють на фарс. Глядачі й по-

Олег Стефан у виставі «Буря» за В. Шекспіром. Львівський національний театр ім. Марії Заньковецької.

траплять на вечірku в кращих тіток-традиціях, і почують репліки про Молодий театр та навіть Трампа, а також спостерігатимуть, як персонажі їстимуть морозиво у вафельних “скляночках”. Постановка мультимедійна, з мікрофонними монологами та відеотрансляціями в реальному часі на великому екрані»⁹.

«Тут вам буде і про конкуренцію божевілля літніх божевільних царів (привіт Трампу з Путіним), і про сусідів, поруч з якими ой як складно вижити», – додає інша оглядачка¹⁰.

А як до цього стилю поставився Олег Стефан? «Дмитро не боїться ризикувати і давати на відкуп самим акторам рішення деяких сцен, покладаючись на їхні чуття і досвід. Протягом свого театального досвіду я мав до діла з різними типами театру. Мені подобалося досліджувати різні форми існування і театральні засоби. І з перформативністю також зустрічався. В такому театрі мене особливо приваблює притомність, явна присутність і відсутність втечі в персонажа, в ілюзію»¹¹. Отже, «Король Лір» став свободою дій досвідчених акторів – про них захоплено відгукувався і постановник.

Як бачимо, попри 60-річний вік, Олег Стефан не боїться експериментувати, не боїться ризикувати своїм іміджем і перекладати божевілля нинішнього світу на мову театру.

На завершення – його творче кредо: «Я без української культури себе не уявляю. Коли я в репетиційному процесі чи на сцені – то я живу. Поза цим мене ніби не існує, я ніби уже і вмер. Я відчуваю життя тільки через акти творчості»¹². Справді, інтенсивності його творчого існування можна тільки подивуватися. Побажаймо йому й надалі не збавляти темпу, адже для покоління тік-току стрімкий темп подій має визначальне значення.

⁶ Пуляєва Людмила. «У другому класі я сказав батькам...»

⁷ Овчаренко Олег. Загадки короля Ліра. 30.03.2025. <https://i-ua.tv/culture/90588-zahadky-korolia-lira>

⁸ Рижкова Юлія. Король Лір. Як театр драми і комедії не вправся з трагедією. 17 березня 2025. <https://weekend.today/kolonki/korol-lir.htm>

⁹ Самченко Валентина. «Король Лір» у Київському метро. *Україна молода*. 02.04.2025.

¹⁰ Дем'яник Дарія. Драматична прем'єра у Театрі на лівому березі. «Король Лір» з українським акцентом. *Главком*. 15 березня 2025.

¹¹ Овчаренко Олег. Загадки короля Ліра...

¹² Пуляєва Людмила. «У другому класі я сказав...»